

Litterära spalten

Smått och gott från Ryssland

När de stora förlägen är alltför upptagna med att förse oss med de senaste produkterna från de amerikanska bästsäljartillverkarna för att hinna agna sig åt litteratur, då kan man med fördel vända sig till de många svenska småförlägen. Helt utan respekt för trender och försäljningssiffror snokar dessa entusiaster upp totalt olönsamma texter – gärna från förr – och låter trycka upp dem i kärleksfullt utförda editioner.

Renässans

Ta till exempel förlaget Renässans som nyss publicerat Jurij Tynjanovs *Historier från Petersburg*, inte kan ha tänkt sig att den skulle ligga bra till för att bli Månadens bok eller för att bli veckans favorit i något soffprogram på dumberken.

Risken är väl i stället överhängande att den drunknar i värboksfloren, men försök fiska upp den. Tynjanov är en av de mindre mästarna från det tidiga ryska nittonhundratalet som ingen har brytt sig så mycket om på senare år.

Formalist

Egentligen var han litteraturforskare, en av de så kallade formalisterna, och som sådan gjorde han insatser som skulle föregripa mycket av den moderna litteraturteori. Efter revolutionen blev det kärva tider även för formalisterna och det blev till att sikta på nya verksamheter.

Tynjanov skrev några romaner och noveller, förlagda till den period han kände bättre än någon annan, det tidiga artonhundratalet.

I berättelsen om fänrik Arne får ett enkelt skrivförel till följd att en officer blir till, och är han väl satt på pränt blir man inte så lätt av med honom. Visserligen förvisas han av tsaren till Sibirien men blir sedan rehabiliterad och slutar minsans som general.

Universalmänniskan

En älskare av rysk litteratur är för övrigt engelsmannen v s Pritchett och över honom har ett annat förlag modell mindre, Umbra Solis, förbarmat sig och gett ut *Universalmänniskan*, en samling författarpporträtt i miniatyrförmåt – idel europeiska klassiker. Säkert totalt olönsamt, men synnerligen underhållande.

Tur att det finns några som anser sig ha råd att ta litteraturren på allvar, kulturlivet vore fattigare utan dessa våra minsta.

KARL STEINICK

Lysande författare och nazist

Intresset för Knut Hamsun är i stigande. En film om hans liv är under produktion. P O Enquists Hamsunpjäs utges i var som bok och nu kommer hans egna slutord ut. Nils Granberg anmäler.

Utän förklarande förord eller efterskrift ges nu Knut Hamsuns sista bok. På igenvuxna stigar, ut igen. Det är en lysande genomförd försvarsskrift, skriven under senare delen av trettiotalet då författaren satt internerad för sitt aktiva stöd åt den tyska ockupationen av hans hemland Norge.

Memoarer

Knut Hamsun
På igenvuxna stigar
Overs: Enar Thermanius
Bonniers

Lysande, men falsk, bor väl tilläggas. Han går kringelkrokar runt de känsliga frågorna, badar in dem i sköna naturliska betraktelser och vardagligt filosofierande om livet och doden

Resignation

Med en blandning av stoicism och resignation skildrar han vägen från husarrest till sjukhus, ålderdomshem, psykiatrisk klinik, ålderdomshem igen och till sist återbordad till sitt hem.

Hamsun plockar skickligt poäng i denna skildring av hur myndigheterna bollar med honom. Den färlige förradaren

Han" – en 86-årig gammal, adel förkalkad man, nästan döv, med asel syn, stel kropp och med den enda fattiga önskan att ta de i nägorlunda lugn och ro efter att ha fått en smula rättvisa

Nobelpristagare

Nu var väl aldrig det som störde de norska myndigheterna minst Hamsun, nobelpristagare 1920. Var sen artioden Norges största prosaförfattare Internationellt uppmärksammas Alla hade läst "Svalt" (det är en fantastisk roman). Men denne storhet var uttald pronazist. Hur gärna man än skulle ha velat smussa undan honom fanns det två hindrande omständigheter dels den norska opinionen, pat-ternerna, dels författarens själv-näckstyv och hälsotarrig.

Opinionen kunde blidkas om myndigheterna kunde peka på sinnessjukdom hos författaren. Det är tydligt att Hamsun be-lann sig i betydligt samre psy-kiskt skick när han slappets ut från psykiatriska kliniken an-när han tvångsintogs. Andra kunde inte berömda lakare på fullt allvar hävda sinnessjuk-dom.

Det blev i stället en gummar-tad formulering om att patienten ej var sinnessjuk, men hade "varaktigt försvagade själskräf-ter". Utgående bland annat från det utlatandet kunde riksaklaga-ren lägga ner åtalet mot Ham-sun.

Da kontrade Hamsun strids-lystet med ett oppet brev till riksaklagaren i vilket han sa sig sta för vad han gjort och därför emotsag dom, han ville inte dingla mellan himmel och jord i ett slags neshig amnesti. Han

taknade i stället med ett "tänk-ande om anständig fattigdom hölls. Brevet men i sista boken och är en väcker referens upp-vissning.

Böter

Nu utmynnade detta i att Hamsun till sist domdes till höga böter i sum 1948. Drygt tre och ett halvt år senare var han dod. Men da hade han i sista boken – som blev en församnings-succé – på ett skickligt sätt tagit hämnd på myndigheter och psykiakare.

Efter Hamsuns dod rådde länge en generad tvystad kring hans namn. Det är obehagligt med verkligt stora konstnärer som har en nazistisk askadning. På sjuttioalet gjordes ett besv-nerligt försök i Norge att fram-ställa honom som offer och för-tordlad, se boken "Processen mot Hamsun" av Thorkild Han-sen. Hamsuns pronazism och livsskaddning – som går igen i hans romaner – polerades och putsades tills de lyste med oskuldens glans.

Men fakta i målet kvarstår. Ar 1918 vallade Hamsun pressstorm när han krävde döds-straff för en ung flicka som do-dat sitt nyfödda barn. Denna flicka och mor är säkert av den sort som Norge och livet bara blir rikare utan", och "Hans bada föräldrarna, rensa bort dem" och "utrota och rensa bort de hopplosa till förmån för de som blir värdetulla".

I 1935 års rasande debatt om tyske tredskampen Ossietzsky som satt i koncentrationsläger, skrev Hamsun att Ossietzsky i stället för att leka martyrer borde hjälpa myndigheterna för "det

stora verk han har gjort". Han uttrycker att förtvåkanden "ska demonstera en i dag, da dessa sagat återupprättat Ossietzsky". I 1936 går Hamsun ut och sto-ter Vidkun Quisling: "Han har ett bra huvud och en snre reserv-nan är sion nog att tuga inför det politiska fram-som rests mot honom. Hade tag för öster skul-le han ta dem alla. Hans fasta karaktär och oböjliga vilja är bra för oss i denna tid".

När Norge ockuperades av nazitrupper uppmånade Hansun norska soldater att kasta ge-vären och inträtta sig i den nya germanska tiden 1943 överlam-nade han sin nobelprismedalj till Joseph Goebbels som "idea-listiskt" talat för Europas sak.

Förkunnare

Och samma dag som Nazi-Tyskland kapitulerade, 7 maj 1945, intordes i Norges största tidning Aftenposten hans nekro-log över Hitler: "en mänsklig-hets krigare och en förkunnare av evangeliet om alla mä-nens rätt. Han var en reformer-föregestalt av högsta rang. Sa torde den vanlige västero-pen se på Adolf Hitler, och vi hans nära anhängare, böja na-vra huvuden vid hans dod".

Naturligtvis stod det Hamsun fritt att beundra Goebbels och Hitler, men att uppmåna norska soldater att kasta gevären var landsförräderi. Jag beklagar att Bonniers fann det ointressant att i en efterskrift sätta in Hamsun och hans sista bok i ett historiskt sammanhang.

NILS GRANBERG

Picasso var ingen kvinnohatare

I artikeln *Girl Before a Mirror* bemöter Camille Paglia den feministiska kritik som förklarar Picasso för en kvinnohatare, skriver Ulrika Åström.

I januari numret (1996) av den amerikanska tidskriften ARTnews talar Camille Paglia för Picassos kvinnor och utmanar feminismens sätt att läsa konsthistorien. Camille Paglia är professor vid The University of Arts i Philadelphia, och författare till boken *Sexual Personae* (1990, Yale University Press). En bok som retade upp många traditionella feminister. Självt framträdde hon som en slags ny-feministisk anti-feminist, en modern amason som strider för kvinnans beskaffenhet som kvinna.

Kvinnohatare

I artikeln *Girl Before a Mirror* bemöter Camille Paglia den feministiska kritik som förklarar Picasso för en kvinnohatare. Det är "intolerable that a turbulent genius like Pablo Picasso, who is rivaled for invention and

productivity only by Michelangelo in the history of world art, should be hailed up like a schoolboy and held account for his untidy, bohemian sex life."

Och det var papperen hon, tvåhundra år sedan romantiken definitivt förkastade den neoklassiska synen på konsten som upphjod och konstnären som moralisk förebild.

Feminismen har haft en kliven inverkan på forståelsen av konsthistorien, skriver Camille Paglia. Den har utsatt betydande många konstnärer för en kritisk omvärdering som satt genus i centrum för deras liv och arbete. Den har med omstridda följder inspirerat till ett intensivt upplettande av historiskt försummade och samtida kvinnliga konstnärer.

Ignorant

En san förhastad viddning av vart konstnärliga kanon har, anser hon, allt för ofta orsakat en ignorant inställning till kvaliteten, varaktighet och historisk riktighet. Hur viktigt genus är är kan det inte ensamt detmiera konst och tänkande, och det ska inte användas antagonistiskt och forenklande för att förmänska sanna prestationer.

Vad Picassos oeuvre visar Camille Paglia är att han var besatt av och avundades den kvinnliga erotiska dragningskraft han om igen observerade och transfor-merade i olika tillstånd, från moderskap till prostitution. Inte att han föraktade kvinnor.

Tva målningar som för henne illustrerar denna produktiva blandning av avund och beundran för kvinnans oberoende är Les Femelles, d'Avignon (1907); bordellen, som samtidigt är vallstiget härem och in-ferno. Och *Girl Before a Mirror* (1932, Museum of Modern Art), en annan kvinnlig helgedom, en budor.

För Camille Paglia uttrycker *Girl Before a Mirror* något un-versellt och evigt kvinnligt, något som feminismen, om den vill finnas också i nästa artusen-de arligt måste bejaka. Den vi-sar en kvinna inte tidstypiskt manifesterad som lyckad karri-rist, utan i sin mest arketypriska avskildhet, betonar hon Tiksson Narcissus betraktar kvinnan sin egen spegelbild utan att trotna. Och målningens lugna grandeur kommer just är Picassos för-vissning om att ha långat en sant kvinnlig essens. Modell är Marie Therese Walter, Picassos alskamna från 1927, och i hen-

nes gestalt målar han kvinnan som Venus, Eva, Madonna och hava.

Camille Paglias synart bettnar i hennes forstållning om natur- och sexdriften som oford-lade hedniska krafter. Hon ser att mycket i den västerland-ska kulturen stövs av radslan för na-turens brutala styrka. Hon betar kar och hyllar kvinnans ut-sprungliga mystik och magie-tism, hon uppfattar modern som en dommerande kraft som domer mannen till livslång sexuell angst.

ULRIKA ÅSTRÖM

Tänkt!

Det har skrivits en artikel om Bo Baldersson. Därmed är ett identitetsproblem löst. Det råder inte minsta tvivel om att den som skrev artikeln om Pippi Langstrump colampng som barnlittera-tur och den person som skrev artikeln om Bo Baldersson identiskt med Ebbe Carlsson är samma person. Men det är synd om Svens-ka Dagbladet.

LARS WESTERBERG